

การวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภรติ พันธุภากร

มนุษย์เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และใช้ความพยายามแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังนั้นการวิจัย อันเป็นวิธีการที่เชื่อมโยงระบบความคิดกับการค้นหาข้อเท็จจริงอย่างมีระบบ มีขั้นตอน ทั้งเป็นการกระทำอย่างมีจุดมุ่งหมายแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหลายลักษณะ และนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เหมาะสม เพื่อตอบปัญหา ได้ข้อพิสูจน์ ได้ความรู้ใหม่หรือได้ประดิษฐ์กรรมใหม่นั้น จึงเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ของมนุษย์ ที่มีความชัดเจนและเป็นระบบ

กระนั้นก็ตาม การวิจัยดูราวกับจะเป็นวิธีการที่ย่างยากลำบากซับซ้อนเป็นเหตุเป็นผล เป็นข้อเท็จจริงที่ต้องพิสูจน์ได้ในทางวิทยาศาสตร์ ขณะที่ศิลปกรรมศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางศิลปะที่มีสุนทรียมีอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดจากจินตนาการและความประทับใจ ซึ่งบางครั้งอาจมีเหตุผลที่อธิบายได้ ขณะที่บางครั้งอาจไร้ซึ่งเหตุผลหรืออธิบายไม่ได้ในเชิงวิชาการ

การวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ จึงนับเป็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาค้นคว้าในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสุนทรีย อารมณ์ จินตนาการ ความประทับใจที่แสดงออกด้วยผลงานทางศิลปกรรมสาขาต่าง ๆ ในรูปแบบที่หลากหลาย ให้เข้าใจได้ด้วยความเป็นเหตุเป็นผลด้วยข้อเท็จจริง และด้วยวิธีการวิจัยที่เหมาะสม

ศิลปกรรมศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางด้านศิลปะ ซึ่งแต่เดิมเป็นความรู้ทางด้านศิลปะและรวมเรียกว่าจิตรศิลป์ซึ่งประกอบด้วยความรู้และการสร้างงานศิลปะ 5 ประเภท ได้แก่

1. จิตรกรรม (Painting) งานศิลปะที่แสดงออกด้วยสีและเงาในลักษณะ 2 มิติ
2. ประติมากรรม (Sculpture) งานศิลปะที่แสดงออกในลักษณะงาน 3 มิติด้วยวัสดุชนิดต่าง ๆ มีปริมาตรของรูปทรง
3. สถาปัตยกรรม (Architecture) เป็นศาสตร์และศิลปะที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปริมาตรของรูปทรงกับพื้นที่ว่าง
4. วรรณกรรม (Literature) เป็นศาสตร์เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยภาษาด้วยเรื่องราวด้วยท่วงทำนอง

5. ดนตรีและนาฏศิลป์ (Music and Drama) เป็นศาสตร์ทางด้านศิลปะที่แสดงออกด้วยเสียง ท่วงทำนอง จังหวะ และลีลาการเคลื่อนไหวของร่างกาย ดังนั้นศิลปกรรมศาสตร์ในปัจจุบันหรือที่เรียกกันว่าจิตรศิลป์แต่เดิมจึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความดี ความงาม อันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์และประดิษฐ์กรรมของมนุษย์ โดยใช้ความรู้ทางประสบการณ์ ความสามารถทางด้านการสร้างสรรค์ผลงาน ทั้งที่อาจหยิบยกจินตนาการจากธรรมชาติผสมผสานกับแนวคิด อารมณ์ความรู้สึกที่อยู่ภายในจิตสำนึกของผู้สร้างงาน เช่น ความรัก ความเสียใจ ดีใจ เกลียด กลัว ตอสู์ สงบนิ่ง สะเทือนใจ หรือเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อม ผสมผสานสัมพันธ์กับเหตุผล กฎเกณฑ์ขององค์ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มองเห็นได้ ได้แก่ เส้น สี รูปทรง รูปทรงแบบพื้นที่ว่าง วัสดุและพื้นผิว พร้อมทั้งจัดแต่งส่วนประกอบเหล่านี้ให้มีสัดส่วน มีระเบียบ มีความพอดีลงตัวตามที่คนของผู้สร้างงาน นอกจากนี้งานศิลปกรรมบางสาขายังแสดงออกด้วยภาษา จังหวะ ท่วงทำนองเสียง หรือลีลาการเคลื่อนไหวของร่างกายตามจินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สร้างงานด้วยวิธีการและสื่อทางด้านศิลปะ แต่ละแขนงสาขา ซึ่งจากการที่มนุษย์เป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์และมีการทดลองอยู่เสมอ เป็นผลให้มนุษย์ได้พยายามวิเคราะห์และจัดระเบียบของผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมแต่ละชนิดให้เป็นหมวดหมู่ โดยคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะเป็นหลัก ได้แก่ คุณค่าทางด้าน

ความงาม คุณค่าทางด้านจิตใจ และคุณค่าในทางประโยชน์ใช้สอย

อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ความเจริญทางเทคโนโลยีและการพัฒนาทางด้านวิชาการ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงจัดแบ่งแยกกลุ่มวิชาความรู้ ทางด้านศิลปะให้เหมาะสม ซึ่งการจัดศาสตร์ทางศิลปะนี้อาจมีความเหมือนหรือแตกต่างกันไปในแต่ละแนวคิดและสถาบันการศึกษา ดังเช่น

สถาปัตยกรรม ซึ่งแต่เดิมถูกจัดเป็นส่วน

หนึ่งของวิจิตรศิลป์ที่สร้างสรรค์รูปทรงภายนอก ให้เกิดคุณค่าทางความงามแก่ผู้พบเห็น แต่ปัจจุบัน

สถาปัตยกรรมนับเป็นวิทยาศาสตร์ทางการก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับความรู้หลายสาขาและมีการศึกษาแตกแขนงเฉพาะทางออกไปอีก เช่น การออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน การวางผังเมืองและภูมิสถาปัตย์ เป็นต้น สถาปัตยกรรมจึงถูกจัดออกจากวิจิตรศิลป์และเรียกว่าสถาปัตยกรรมศาสตร์

วรรณกรรม แต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของวิจิตรศิลป์ เป็นศาสตร์และศิลปะที่ถ่ายทอดเรื่องราวความดีความงาม ความประทับใจด้วยภาษา ด้วยท่วงทำนอง ด้วยการเรียบเรียง ก็ได้ถูกจัดแยกออกจากวิจิตรศิลป์และเป็นศาสตร์เฉพาะทางด้านภาษาและวรรณกรรมที่เรียกว่า อักษรศาสตร์

ดังนั้นความรู้ทางด้านศิลปะในวิจิตรศิลป์เดิม จึงถูกจัดหมวดหมู่จัดกลุ่มให้เหมาะสม มีความชัดเจนตามลักษณะเฉพาะจุดมุ่งหมายและสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอด โดยจัดเป็นศาสตร์ทางด้านศิลปะที่เรียกว่า ศิลปกรรมศาสตร์ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มสาขาวิชาดังนี้

1. ความรู้ทางด้านศิลปะที่เป็นลักษณะของศิลปะบริสุทธิ์ ที่มีคุณค่าทางความงาม สะท้อนเรื่องราวและการถ่ายทอดของผู้สร้างงานศิลปะโดยผ่านสื่อและกระบวนการวิธีหลากหลายชนิดเช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะภาพพิมพ์ ทั้งนี้อาจมีการเรียกกลุ่มศิลปะบริสุทธิ์ นี้แตกต่างกันไป เช่น ศิลปะ, วิจิตรศิลป์, ทศนศิลป์หรือจินตทัศน์ เป็นต้น

2. ความรู้ทางด้านศิลปะที่เป็นลักษณะประยุกต์ ระหว่างคุณค่าทางด้านความงาม และประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเภท โดยอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น ศิลปะประยุกต์, ประยุกต์ศิลป์, การออกแบบ, นฤมิตรศิลป์และมัณฑนศิลป์ เป็นต้น

3. ความรู้ทางด้านศิลปะที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรี ท่วงทำนอง จังหวะ การขับร้อง การเรียบเรียง เรียกความรู้ทางด้านนี้ ดุริยางคศาสตร์ ดุริยางคศิลป์หรือสังคีตศิลป์

4. ความรู้ทางด้านศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการแสดงในลักษณะต่าง ๆ ที่อาจผสมผสานกับดนตรี โดยเรียกความรู้ทางด้านนี้ นาฏยศาสตร์ นาฏยศิลป์ ศิลปะการแสดงและการละคร ศาสตร์ทางศิลปะทั้ง 4 สาขานั้นจะเห็นได้ว่าแต่ละสาขาก็กว้างแต่มีความสัมพันธ์กันอยู่ เช่น งานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อถ่ายทอดจินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึกที่เรียกว่า ศิลปะหรือทศนศิลป์และงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการใช้สอยแต่ละประเภทที่เรียกว่า ศิลปะประยุกต์หรือการออกแบบกลุ่มหนึ่งและความรู้ทางศิลปะในด้านดุริยางคศาสตร์กับนาฏยศาสตร์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับอีกกลุ่มหนึ่งแต่ในที่นี้จะได้กล่าวถึงเฉพาะในส่วนของงานศิลปะและศิลปะประยุกต์เท่านั้น

การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

การวิจัย ทางศิลปะนั้น คือการศึกษาวิเคราะห์ เกี่ยวกับเรื่องราวทางด้านศิลปะ คุณค่าในด้านความงาม ความประทับใจ การแสดงออกทางด้านความคิด ภูมิปัญญา อารมณ์ ความรู้สึกของผู้สร้างงานหรือศิลปินแต่ละคน โดยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยนักวิชาการทางด้านศิลปะกล่าวไว้ว่า

ศิลปะเป็นเรื่องราวของจิตใจ วิญญาณ ซึ่งไม่อาจผูกมัดด้วยกฎเกณฑ์ทาง

วิทยาศาสตร์ มีความเสรีไม่หยุดนิ่ง ดาวรตตายตัว เป็นได้ทั้งความจริงและความไม่จริง ความถูกต้องและความไม่ถูกต้อง ความมีเหตุผลและความไม่มีเหตุผล อีกทั้งผู้ทำงานศิลปะหรือนักวิชาการทางศิลปะ ต่างก็มีมโนทัศน์ของตนเองแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เพราะศิลปะเป็นสิ่งที่จะนำเอารูปแบบอย่างหนึ่งอย่างใดมาเป็นมาตรฐานวัดได้ยาก

การสร้างสรรคผลงานศิลปะบางชิ้นบางโครงการเป็นผลงานขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ต้องมีการศึกษาค้นคว้าต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์ จินตนาการ จากการสังสมของผู้สร้างสรรคผลงานเอง และประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้อื่น การวิเคราะห์ข้อมูลก่อนนำไปสร้างสรรคผลงานศิลปะ ซึ่งเป็นระบบเช่นเดียวกับงานวิจัยซึ่งเป็นการวิจัยที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะ

อย่างไรก็ตามเป็นการยากที่จะถือว่าผลงานศิลปะทุกประเภทเป็นงานวิจัยหรือการทำงานศิลปะจนแล้วเสร็จเป็นงานวิจัย แต่ถ้าผู้สร้างงานศิลปะสามารถอธิบายขั้นตอนการทำงานหรือการบันทึกกระบวนการสร้างสรรค์ด้วยวิธีการที่สามารถสื่อความหมายให้ผู้อื่นร่วมรับรู้ได้ในเชิงวิชาการตามขั้นตอนการวิจัยก็อาจถือว่างานสร้างสรรค์ทางศิลปะนั้นเป็นงานวิจัยได้โดยใช้ผลงานศิลปะประกอบเอกสารรายงาน

แม้ว่าในการศึกษาวิจัยทางศิลปะส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของอัตนัย ขึ้นอยู่กับการตีความ การให้ทัศนะ ความคิดเห็น และการวิเคราะห์ของผู้วิจัย โดยอาศัยความรู้ลึกภายใน จินตนาการ การมีความรู้กับประสบการณ์ทางด้านศิลปะ ทฤษฎีทางศิลปะ ตลอดจนการอยู่บนหลักการของเหตุผล ในเชิงสุนทรียภาพและศิลปะวิจารณ์ ซึ่งการวิเคราะห์และตีความนั้นนับว่าไม่มีความถูกต้องอย่างแท้จริง เพราะการหาคุณค่าและความงามของศิลปะขึ้นไต่ขึ้นหนึ่งไม่ใช่เรื่องของปริมาณและปรนัย ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ยากมาก ขึ้นอยู่กับความเชื่อถือตรงของผู้วิจัย การได้รับการยอมรับและได้รับความเชื่อถือถือเป็นสำคัญ

แต่ถ้าการวิจัยทางศิลปะที่เป็นเรื่องของวิธีการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะที่มีปริมาณจำนวนตัวเลข มีการทดลอง มีการพิสูจน์ ตามหลักการทางสถิติ ด้วยวิชาการทางวิทยาศาสตร์ หรือด้วยเหตุผลที่น่าเชื่อถืออื่นมากกว่าที่จะวิเคราะห์ตีความในเรื่องของความงามความดีแต่เพียงอย่างเดียว ก็อาจเป็นงานวิจัยที่สามารถให้ภาพได้ชัดเจน ถูกต้อง

แม้ว่านอกจากนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยทางศิลปะก็อาจมีความหลากหลายและมีรูปแบบแตกต่างกันไปซึ่งผู้วิจัยจะต้องทราบวิธีการรวบรวมข้อมูลข้อมูลเหล่านั้นนอกจากจะได้แก่วัสดุผลงานศิลปะแล้ว ยังรวมถึงเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับผลงานและเรื่องราวของศิลปะบันทึกของศิลปินประวัติตำนาน ข้อมูลจากการบอกเล่าตลอดจนการสัมภาษณ์ศิลปินหรือผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งวัตถุสิ่งของ และวัสดุธรรมชาติ ที่อาจเป็นส่วนของข้อมูลอีกด้วย

สำหรับการวิจัยทางศิลปะประยุกต์ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานศิลปะที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอย ที่มีความงามความประทับใจโดยผ่านกระบวนการคิด การวางแผน การสร้างสรรค์ของผู้สร้างงาน หรืออาจเป็นไปเพื่อศึกษารูปแบบของผลงานศิลปะประยุกต์แต่ละประเภทหรือเข้าใจพฤติกรรมการสร้างสรรคงานศิลปะประยุกต์ของมนุษย์ เพราะงานศิลปะประยุกต์นอกจากจะถือเป็นงานศิลปะแล้วยังเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้คนตลอดจนสังคมโดยรวม เช่นเดียวกับทางด้านสังคมศาสตร์ ฉะนั้นการวิจัยทางศิลปะประยุกต์ จึงเป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยทางศิลปะและการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะเป็นปรนัยอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากสภาวะอัตนัย ทั้งนี้เนื่องจากงานศิลปะประยุกต์มีหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยและข้อจำกัดต่างๆ อยู่มาก มิใช่สร้างสรรคตามอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการของผู้สร้างงานเท่านั้น

นอกจากนี้การวิจัยทางศิลปะประยุกต์ มิได้มีแนวทางและวิธีการที่เป็นแบบแผนหรือเป็นลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะต้องศึกษาค้นคว้าหาวิธีการวิจัยที่เหมาะสม เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ ข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้วิจัยจำ

เป็นต้องใช้มโนทัศน์ที่เกี่ยวกับวิธีการวิจัยของศาสตร์อื่น โดยเฉพาะทางศิลปะและสังคมศาสตร์ มาใช้อธิบายกิจกรรมทางการวิจัยของตน โดยพิจารณาเป็นกรณี ๆ ไป ว่าวิธีใดใช้ได้กับเรื่องใด ส่วนมากจะหยิบยกขั้นตอนของการวิจัยที่ใช้กันอยู่ในด้านสังคมศาสตร์ ทั้งทางด้านการวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ มาพิจารณาและประยุกต์ใช้กับการวิจัยทางศิลปะประยุกต์อย่างเหมาะสม ผสมผสานกับการศึกษาวิเคราะห์ในสภาวะอัตนัยที่เกี่ยวข้องกับ ความงาม อารมณ์ ความรู้สึก ถ้าผลงานศิลปะประยุกต์นั้นเกี่ยวข้องกับหรือมีความสำคัญทางด้านสุนทรียภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะต้องมีประสบการณ์ที่จะสามารถวิเคราะห์ตีความคุณค่าทางความงามในเชิงวิชาการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และอย่างมีเหตุผล

อย่างไรก็ตามแม้จะกล่าวว่าการวิจัยที่มีแบบแผนและขั้นตอนที่เป็นระเบียบนั้นมักจะเป็นการแสวงหาความจริงในเชิงวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้แต่ขณะเดียวกันวิธีการทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่อาจตอบสนองหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริงข้อมูลหรือรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวทางศิลปะประยุกต์ได้ทั้งหมดซึ่งบางครั้งเป็นเรื่องของการพิจารณาความงามทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาทางอารมณ์ของผู้ดูผู้ชมที่นอกจากจะต้องให้เหตุผลมาอธิบายในเรื่องของความงามแล้วยังต้องถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนตัวประสบการณ์ทางอารมณ์อย่างชนิดที่เป็นเหตุเป็นผลมาเป็นรากฐานของการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยเฉพาะการวิจัยทางศิลปะประยุกต์ที่ต้องมีลักษณะที่เป็นอัตนัยและปรนัยควบคู่กันไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ ก็เพื่อต้องการทราบข้อเท็จจริงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางศิลปะเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามที่ได้ตั้งไว้ โดยทั่วไปแล้วการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ก็เพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้

1. วัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์ในด้านการศึกษาค้นคว้า เป็นการศึกษาค้นคว้าที่อาจเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ ในแต่ละสาขาวิชาหรือส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องหรือเป็นการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง หลักการ หรือทฤษฎีใหม่ ๆ ตลอดจนพิสูจน์สมมติฐานทางด้านศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ตามที่ได้ตั้งประเด็นปัญหาไว้ ทั้งเพื่อขยายฐานความรู้ทางด้านศิลปะให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าไปประยุกต์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนงาน การดำเนินการ การแก้ปัญหา ตลอดจนวิธีการต่าง ๆ ที่ได้จากการวิจัยไปทำการศึกษาสร้างสรรค์หรือผลิตผลงานทางการออกแบบ เช่น โครงการศึกษาหอดิลปะวัฒนธรรมกับสังคม โครงการพัฒนางานหัตถกรรมของที่ระลึกจากวัสดุเหลือใช้ โครงการศิลปะกับเด็กด้อยโอกาส ฯลฯ

3. วัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ เป็นการศึกษาค้นคว้าเพื่อการอนุรักษ์งานศิลปะบางประเภท ที่อาจกำลังจะสูญหาย เสื่อมสภาพ หรือถูกลืมเลือน เพื่อให้ผู้คนในสังคมได้ตระหนักได้เห็นคุณค่าทั้งทางด้านความงามและความเป็นมา การศึกษาค้นคว้าดังกล่าวอาจมิได้นำผลประโยชน์มาใช้โดยตรงที่เป็นรูปธรรมก็ตาม

4. วัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์ผลงานหรือการพัฒนา เป็นการศึกษาค้นคว้าในลักษณะของการสร้างสรรค์ผลงาน การออกแบบผลิตภัณฑ์ ประดิษฐ์กรรมทางศิลปะใหม่ โดยกระบวนการวิจัยนั้นต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่มีสมมติฐาน มีข้อมูลทางการวิจัยผ่านการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำมาสู่การสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ประดิษฐ์กรรมใหม่ ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) การวิจัยในลักษณะเช่นนี้จะต้องมีการสร้างสรรค์ผลงานและออกแบบผลงานประกอบที่เป็นผลงานจริงหรือแบบจำลอง

คุณค่าและประโยชน์ของการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

วิชาการทางด้านศิลปะนั้น มีลักษณะกว้างขวางครอบคลุมถึงการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ความงาม สุนทรียภาพผสมผสานกับจุดมุ่งหมายทางการสร้างสรรค์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยคติความเชื่อ วิถีชีวิต ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนธุรกิจการค้า ฉะนั้นคุณค่าและประโยชน์ของการวิจัยจึงมีลักษณะกว้างขวางเช่นกัน โดยเฉพาะเพื่อให้บริการข้อเท็จจริงและเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะและศิลปะประยุกต์ เช่น รูปแบบกระบวนการสร้างงาน วิธีการ การก่อเกิดทางความคิดและอิทธิพลจากท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสังคมอดีตและปัจจุบัน อันมีผลสืบเนื่องไปถึงการสร้างผลงานในอนาคตที่เหมาะสมด้วย โดยเฉพาะงานศิลปะประยุกต์นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้คนในสังคมเป็นสำคัญ

แม้ว่าวัตถุประสงค์ของการวิจัยทางด้านศิลปะและศิลปะประยุกต์เปลี่ยนไปเพื่อขยายฐานความรู้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยอาจมีต้องพ่วงว่าผลการวิจัยนั้นจะเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ในแง่หนึ่งแง่ใด แต่การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ในบางส่วนก็เป็นการวิจัยเพื่อประยุกต์โดยตรงและได้มีผู้เล็งเห็นประโยชน์ของการนำผลวิจัยประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาวิจัยทางศิลปะสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือการใช้ศิลปะในการแก้ปัญหาเยาวชน

นอกจากนี้ในส่วนของการวิจัยแบบสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะนั้น ก็นับเป็นประโยชน์ทางใจต่อบุคคลต่อสังคมโดยเฉพาะด้านวิจัยแบบสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวที่ตนวิจัยมาสู่ภาวะแวดล้อม ยุคสมัย สิ่งที่เป็นความดี ความงาม ความเจริญหรือสะท้อนความเป็นไปของสังคมก็เป็นการให้ความรู้หรือให้การศึกษาทางศิลปะนอกเหนือจากคุณค่าทางด้านความงามที่ศิลปะจะถ่ายทอดได้แล้ว⁶

แต่สำหรับการวิจัยแบบสร้างสรรค์ในงานศิลปะประยุกต์หรือการวิจัยเพื่อพัฒนายังเป็นไปเพื่อสร้างประดิษฐกรรมใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมภายใต้เงื่อนไขที่ซับซ้อนหลากหลาย ซึ่งนอกจากการวิจัยเพื่อพัฒนาแล้ว การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ที่ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานศิลปะในอดีต ที่ผู้วิจัยมีเพียงแค่รวบรวมและศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวรูปแบบเพื่อนำเสนอเท่านั้น หากแต่ยังอาจชี้ให้เห็นคุณค่าของอดีตที่มีความหมายต่อบริษัท โดยเป็นประโยชน์ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ผลงานในอดีตอีกโสดหนึ่งด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คุณค่าและประโยชน์ของการวิจัยด้านศิลปะและศิลปะประยุกต์นั้นมีความหลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ทางด้านการขยายฐานความรู้ ประโยชน์ทางด้านการนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางด้านการอนุรักษ์และประโยชน์ทางด้านการสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาแล้ว การวิจัยยังเป็นการเชื่อมโยงระหว่างแวดวงวิชาการทางศิลปะกับสังคมอีกด้วยและยังเป็นประโยชน์ทางด้านจิตใจและให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์ ทั้งกล่าวกันว่าในศตวรรษต่อไป มนุษย์อาจหันกลับมาให้ความสำคัญต่อจิต วิญญาณ อารมณ์ ปัญญา ความคิด เมื่อเทคโนโลยีถึงจุดอิ่มตัว บุคคลและสังคมจะเริ่มชวนขวายที่จะรู้จักตนเองให้ดีที่สุดเพื่อจะเดินทางไปข้างหน้าด้วยความมั่นใจ⁷

แนวทางการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

แนวทางการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ คือวิธีการศึกษาเรื่องราวการตั้งประเด็นปัญหา การตั้งสมมติฐาน การเชื่อมโยงเปรียบเทียบข้อมูล ซึ่งย่อมไม่แตกต่างไปจากการวิจัยทางมนุษยศาสตร์สาขาอื่น ๆ เพียงแต่ลักษณะของข้อมูลบางส่วนที่อาจแตกต่างกันออกไป ซึ่งเป็นไปในรูปของงานศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ลักษณะต่าง ๆ หรือมีข้อมูลทางด้านอารมณ์ ความงามประทับใจเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งแนวทางการวิจัย

ทางศิลปะและศิลปะประยุกต์มีดังนี้คือ

1. **แนวการประวัติศาสตร์ศิลปะ** เป็นลักษณะของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศิลปะและศิลปะประยุกต์ในเชิงประวัติศาสตร์ช่วงใดช่วงหนึ่ง เรื่องราวความเป็นมาของงานศิลปะในอดีตที่มาของรูปแบบอิทธิพลทางความคิด คติความเชื่อ วิธีการ ฝีมือช่าง รูปแบบในแต่ละช่วงเวลา เหตุผลและปัจจัยของการล่มสลายตลอดจนการย้อนกลับหวนคืนความนิยมและรูปแบบของงานศิลปะและศิลปะประยุกต์ใน อดีตแต่ละยุคสมัยหรือแต่ละช่วงเวลาเป็นต้น

2. **แนวการศึกษาแนวความคิด** เป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของการสร้างงานศิลปะและศิลปะประยุกต์จากผลงานประเภทต่าง ๆ ด้วยการวิเคราะห์วิจารณ์ ตีความ สรุปความ การศึกษาถึงอิทธิพลที่เป็นต้นเหตุและปัจจัยให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์และพัฒนางานศิลปะหรือผลงานศิลปะนั้นๆสะท้อนแนวความคิดอย่างไรตลอดจนสภาวะแวดล้อมหรือบริบทของสังคมเป็นเช่นไรที่ถูกแสดงออกมาในผลงานศิลปะหรืองานศิลปะประยุกต์ที่ปรากฏซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดนี้อาจแยกประเด็นไปสู่การศึกษาดูประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการทำงานศิลปะและศิลปะประยุกต์

3. **แนวการศึกษาผลกระทบหรือผลสัมฤทธิ์** เป็นการศึกษาวิจัยในแนวทางการศึกษาผลกระทบหรือผลสัมฤทธิ์ของงานศิลปะและงานศิลปะประยุกต์ประเภทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ชุมชน สถาบัน สังคมและประเทศชาติ หรือแม้แต่สภาวะต่าง ๆ ที่เป็นไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่มีผลกระทบทางด้านร้ายหรือก่อให้เกิดผลดีซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้เป็นทั้งเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ที่กระทบต่อศิลปะและหรือศิลปะกระทบต่อสังคม

4. **แนวการศึกษาขั้นตอนกระบวนการ** การศึกษาวิจัยลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นตอนและกระบวนการของการสร้างสรรค์ทางศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ ซึ่งอาจมีวิธีการเฉพาะของผู้สร้างงาน ของกลุ่มสกุลช่างหรือช่างในแต่ละภูมิภาคที่อาจแตกต่างกัน รวมทั้งขั้นตอนกระบวนการในการสร้างงานศิลปะที่อาจมีรายละเอียด และมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าเพื่อขยายฐานความรู้ เผยแพร่ให้เข้าใจ ตลอดจนนำกระบวนการของการออกแบบหรือสร้างสรรค์ไปพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนแก้ไข

5. **แนวการศึกษาเกี่ยวกับการประเมินคุณค่า** งานศิลปะและงานศิลปะประยุกต์ส่วนใหญ่จะมีคุณค่าอยู่ในผลงาน เช่น คุณค่าทางความงาม คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าทางจิตใจ แต่ทั้งนี้ผลงานแต่ละชิ้นอาจมีความแตกต่างกันไป คุณค่าบางส่วนของมากหรือน้อยกว่าแต่ทั้งนี้ผู้วิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินคุณค่า ต้องทำการวิเคราะห์ด้วยเหตุผลอิงหลักวิชาการและเป็นไปอย่างเที่ยงธรรม โดยเฉพาะการให้คุณค่าทางด้านความงามและคุณค่าทางจิตใจนั้น เป็นเรื่องของอัตนัยโดยแท้

6. **แนวการศึกษาเปรียบเทียบ** เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับวิธีการเปรียบเทียบ โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างสองสิ่งสองประเภทหรือศึกษาเปรียบเทียบในหลายสิ่งหลายประเภท ซึ่งการศึกษาเปรียบเทียบสามารถใช้การวิจัยในเชิงคุณลักษณะและเชิงคุณภาพในการสนับสนุน แต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในรายละเอียดต่างๆ ของงานศิลปะและศิลปะประยุกต์ที่นำมาศึกษาเปรียบเทียบ

7. **แนวการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชา** การวิจัยในแนวความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชาหรือที่เรียกว่าการวิจัยพหุวิทยาการ โดยการวิจัยเรื่องนั้น ๆ อาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองสาขาวิชา หรือหลายสาขาวิชา แม้ว่าผู้วิจัยคนเดียวอาจไม่มีความรู้อย่างลึกซึ้งในสาขาวิชาอื่น แต่ก็สามารถทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยในสาขาอื่นได้ เช่น ประวัติศาสตร์กับศิลปะ, ศิลปะประยุกต์กับวิทยาศาสตร์, ศิลปะประยุกต์กับบริหารธุรกิจ, สถาปัตยกรรมศาสตร์กับศิลปะประยุกต์และศิลปะกับวรรณกรรมเป็นต้น

8. **แนวการศึกษาวិวัฒนาการ** งานศิลปะและศิลปะประยุกต์โดยทั่วไปนั้นย่อมมีวิวัฒนาการที่ยาวนาน ซึ่งในช่วงเวลาที่ยาวนานนั้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง คัดลอก มีเหตุและ

ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนารุ่งโรจน์และการเสื่อมทรุด ซึ่งนับเป็นเรื่องราวหรือแนว การศึกษาวิจัยที่น่าสนใจและแนวการศึกษาวิวัฒนาการในส่วนหนึ่งอาจสัมพันธ์กับการ ศึกษาในแนวประวัติศาสตร์หรือแนวทางอื่น แต่แนวประวัติศาสตร์นั้นจะเน้นช่วงเวลาและเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้น แต่แนวการศึกษาวิวัฒนาการนั้นจะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงคลี่คลายในช่วงระยะ เวลาที่ยาวนาน เช่น การศึกษาวิวัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย

9. **แนวการศึกษาเกี่ยวกับเอกลักษณ์งานศิลปะและงานศิลปะประยุกต์** ที่ดินนั้นย่อม มีรูปแบบที่มีความโดดเด่นชัดเจนและเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งเอกลักษณ์งานศิลปะและศิลปะ ประยุกต์อาจมีความหมายที่กว้างออกไป อาจหมายถึงเอกลักษณ์ของรูปแบบ เอกลักษณ์ ของวิธีการและเอกลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การที่จะค้นหาเอกลักษณ์ ของงานศิลปะอาจต้องใช้ระยะเวลา ใช้จำนวนใช้ปริมาณที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะและ ศิลปะประยุกต์เหล่านั้นอย่างเพียงพอและรวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์เอกลักษณ์ ของงานศิลปะที่ไม่อาจยืนยันได้ในเชิงปริมาณ เช่นการศึกษาเอกลักษณ์ในงานจิตรกรรม ฝาผนังจังหวัดชลบุรี หรือเอกลักษณ์ไทยที่ปรากฏในงานออกแบบตกแต่งภายใน ในช่วงระยะ เวลาใดเวลาหนึ่ง

10. **แนวการศึกษาเกี่ยวกับประวัติและผลงานเป็นแนวการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและ ผลงานของศิลปิน** นักออกแบบ หรือช่างฝีมือ ที่มีความสำคัญมีผลงานอย่างมากมาย และชัดเจนโดดเด่น ซึ่งผลงานศิลปะหรือศิลปะประยุกต์นั้น ๆ อาจมีส่วนต่อการพัฒนา เปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปะอย่างกว้างขวางเช่น มีอิทธิพลทางด้านความคิด มีอิทธิพล ทางด้านรูปแบบ วิธีการ ตลอดจนแง่มุมต่าง ๆ ที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้อง

11. **แนวทางการสร้างสรรค์ทางศิลปะและศิลปะประยุกต์เป็นแนวทางการศึกษา เพื่อพัฒนาหรือสร้างสรรค์ผลงาน** โดยผ่านขั้นตอนกระบวนการในการศึกษาวิจัย เช่น การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และนำมาสู่การสร้างสรรค์หรือการออกแบบผลงาน ใหม่ ซึ่งงานศิลปะนั้นนี้อาจเพื่อประโยชน์ทางจิตใจ สะท้อนความรู้สึกนึกคิดหรือเรื่อง ราวต่าง ๆ ด้วยสื่อและผลงานแต่ละวิธีการ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ งานประณีตศิลป์ หรืองานประยุกต์ศิลป์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการตอบสนองประโยชน์ใช้สอย โดยตรง หรือเป็นประติมากรรมใหม่ตามจินตนาการ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะต้องถ่ายทอด นำ เสนอแนวคิด ขั้นตอนกระบวนการสร้างสรรค์และออกแบบผลงานได้อย่างเหมาะสม และเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการให้ความรู้ให้การศึกษาทางศิลปะอย่างเป็นระบบอีกด้วย^๑

แนวทางการวิจัยที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงแนวทางอย่างกว้างๆ ในการศึกษาวิจัยทางศิลปะ และศิลปะประยุกต์ ซึ่งในการกำหนดแนวเรื่องที่ศึกษาวิจัยนั้น ผู้วิจัยควรมีความชัดเจนใน วัตถุประสงค์ของการทำการวิจัยและพิจารณาแนวทางการวิจัยให้เหมาะสมอย่างใดก็ตามการศึกษาวิจัย นั้น อาจเป็นการผสมผสานในหลายแนวทาง เพื่อที่จะค้นหาคำตอบพิสูจน์ข้อสมมติฐาน หรือนำ มาใช้ในการสร้างสรรค์และพัฒนาผลงานทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ได้ในขณะเดียวกัน

วิธีการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์สามารถเลือกใช้วิธีการวิจัยอย่างใด อย่างหนึ่งหรืออาจมีการผสมผสานกันหลายวิธีการ โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับแนว เรื่อง ที่สำคัญคือ การรวบรวมข้อมูลที่สามารถใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลทางเอกสาร ทั้งข้อมูลตัวเลข ข้อมูลจากการศึกษาวิเคราะห์หัตถภาพวิชาการ จากการศึกษาค้นคว้าของผู้อื่น และข้อมูลในภาคสนาม ซึ่งอาจเป็นในรูปของงานศิลปะและศิลปะประยุกต์ในลักษณะ ต่าง ๆ ทั้งข้อมูลวัตถุสิ่งของ สถานที่ หรือข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการทดลอง โดยมีวิธีการวิจัยที่เหมาะสมดังนี้

1. **การวิจัยจากเอกสาร** เป็นการวิจัยโดยใช้ข้อมูลทางเอกสารเป็นหลักคือเอกสารชั้น

ต้นและเอกสารชั้นรอง ซึ่งเอกสารทั้งหมดหมายถึงข้อมูลที่ได้มีการเขียนเรียบเรียงขึ้นเท่านั้น เอกสารชั้นต้นของงานออกแบบนั้นอาจได้แก่ รายงานประจำปี หนังสืออิทธิพลการผลงาน ศิลปะ พจนานุกรม สารานุกรม วารสาร นิตยสาร เป็นต้น ส่วนเอกสารชั้นรองได้แก่ เอกสารตำราที่ได้มีการเรียบเรียงและกล่าวอ้างอิงถึงเอกสารชั้นต้น อย่างไรก็ตาม การวิจัยทางศิลปะโดยใช้วิธีการวิจัยจากเอกสารแต่เพียงอย่างเดียวนั้น อาจขาดความครบถ้วนของข้อมูลไป

2.การวิจัยภาคสนาม เป็นการวิจัยโดยใช้ข้อมูลภาคสนามเป็นส่วนสำคัญ ซึ่งข้อมูลภาคสนามที่มีทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและที่อาจไม่เกี่ยวกับบุคคล ข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการออกแบบสอบถาม ซึ่งต้องใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนการวิจัยภาคสนามที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคล ได้แก่ ผลงานศิลปะและศิลปะประยุกต์ใน รูปลักษณะต่าง ๆ เช่น ผลงานประติมากรรม ชุดเฟอร์นิเจอร์ การจัดนิทรรศการ งานจิตรกรรมฝาผนัง ลวดลายฉลุไม้ประดับอาคาร เป็นต้น ซึ่งการวิจัยภาคสนามนี้ ข้อมูลสำคัญจะมาจากวิธีการทางภาคสนามเป็นส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาเลือกวิธีการให้เหมาะสมกับแนวทางการวิจัย

3.การวิจัยเชิงปริมาณ นอกจากการศึกษาวิจัยจะใช้วิธีการของเอกสารที่เป็นการวิจัยในเชิงคุณลักษณะแล้ว การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ยังสามารถเลือกใช้วิธีการเชิงปริมาณเข้ามามีส่วนในการสนับสนุนข้อมูลอื่น ๆ ข้อมูลเชิงปริมาณได้แก่ ข้อมูลตัวเลข สถิติ จำนวนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งข้อมูลตัวเลขเชิงปริมาณนี้มีที่มาจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามเช่นกัน เช่นการศึกษาเกี่ยวกับงานโฆษณาในแนวอนุรักษ์ที่ต้อง การชี้ให้เห็นถึงจำนวนของงานโฆษณาในแนวดังกล่าวในช่วงเวลาที่ศึกษาหรือการใช้สถิติตัวเลขเพื่อยืนยันจำนวนศิลปินที่ทำงานศิลปะในแนวทางจิตรกรรมไทยแบบประเพณี เป็นต้น แต่ทั้งนี้การวิจัยทางศิลปะควรจะใช้ข้อมูลและวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเป็นเพียงส่วนสนับสนุนเท่านั้น

4.การวิจัยโดยการทดลอง เป็นการศึกษาวิจัยโดยใช้วิธีการทดลองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ อาจเป็นการทดลองในห้องปฏิบัติการที่เหมาะสม หรือการทดลองในช่วงเวลาที่กำหนด เช่นการทดลองเกี่ยวกับปฏิกิริยา หรือการรับรู้ทางศิลปะของผู้คนในสถานที่ที่ควบคุม การศึกษาการทำเคลือบเซรามิกส์จากขี้เถ้าทางมะพร้าว และการทดลองทำกระดาษหอมจากใบเตย เป็นต้น ซึ่งการวิจัยโดยการทดลองนี้จะต้องเก็บข้อมูลจากการทดลองแล้วนำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบ ได้ข้อเท็จจริง ได้หลักการ ได้ทฤษฎีใหม่ ๆ ตลอดจนได้ผลงานทางศิลปะหรือประดิษฐกรรมที่เกิดขึ้นจากการทดลองเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

5.การวิจัยแบบสร้างสรรค์และออกแบบประดิษฐกรรม เป็นการศึกษาวิจัยในลักษณะของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและการออกแบบประดิษฐกรรมผลิตภัณฑ์ใหม่ ทั้งอาจเพื่อคุณค่าทางด้านจิตใจและคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ซึ่งวิธีการวิจัยลักษณะนี้ จะเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา ทั้งมีส่วนของการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูล และนำมาสู่การสร้างผลงานศิลปะและศิลปะประยุกต์

อย่างไรก็ตามการที่นักวิชาการบางส่วนอาจไม่ยอมรับว่างานสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นงานวิจัย แต่งานศิลปะนั้นอาจเทียบเคียงได้กับการสร้างประดิษฐกรรมทางวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีถ้ากระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะหรือออกแบบงานประยุกต์ศิลปะนั้น มีการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลก่อนนำมาสร้างสรรค์ทั้งผู้สร้างงานสามารถที่จะสื่อความคิดและวิธีการต่าง ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจได้อย่างมีระบบ และเป็นที่ประจักษ์ได้ในเชิงเอกสาร ซึ่งก็นับเป็นงานวิจัยในอีกลักษณะหนึ่งและถือเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาหรือถ่ายทอดความคิดด้วยระบบและวิธีการอื่น ๆ ที่เหมาะสม ที่อาจไม่ได้อยู่ในรูปของเอกสาร ¹⁰

ขั้นตอนการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์

การดำเนินการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ ย่อมต้องใช้วิธีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ เช่นเดียวกับการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ แต่ทั้งนี้ต้องปรับและนำวิธีการต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับการวิจัยทั้งเทคนิควิธีการทางศิลปะ ข้อมูล ตัวผลงาน ตลอดจนการรับรู้และผลกระทบต่าง ๆ จากการศึกษา ซึ่งการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์มีกระบวนการในการวางแผน การเก็บรวบรวม และการดำเนินการกับข้อมูล การวิเคราะห์และตีความหมายข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางศิลปะ เพื่อที่จะแสวงหาคำตอบ ซึ่งต้องดำเนินการไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยสามารถแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

1.การวางแผนการวิจัย เป็นขั้นตอนแรกที่สุดดำเนินการวิจัยควรให้ความสำคัญ ถ้ามีการวางแผนดีเท่ากับว่างานวิจัยนั้นมีแนวโน้มของความล้มเหลวมากกว่า 30% ซึ่งการวางแผนนี้จะเป็นการวางแผนแนวทางอย่างกว้าง ๆ ว่าจะศึกษาเรื่องใดหัวข้อเรื่องอย่างไรการวางแผนทางเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ตลอดจนการเขียนเรียบเรียงและการนำเสนอซึ่งการวางแผนการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้คือ

1.1 การเลือกประเด็นปัญหา เป็นการพิจารณาแนวเรื่องที่จะทำการวิจัยหรือเลือกประเด็นปัญหาเช่นการเลือกประเด็นปัญหาทางงานศิลปะที่กำลังมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันอยู่หรือการเลือกประเด็นทางศิลปะประยุกต์ที่กำลังได้รับการพัฒนาส่งเสริมหรือการตั้งข้อสมมติฐานที่เกี่ยวข้อง

1.2 การกำหนดหัวข้อสำหรับการวิจัย เป็นการระบุหรือกำหนดชื่อหัวข้อที่จะทำการวิจัย ซึ่งชื่อหัวข้อนี้ควรที่จะต้องครอบคลุมประเด็นปัญหาหรือหัวข้อเรื่องที่จะทำการศึกษได้อย่างเด่นชัด เช่น การศึกษาพัฒนาการของงานโฆษณาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาหรือการศึกษาอิทธิพลตะวันตกในการออกแบบเครื่องแต่งกายในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

1.3 การสำรวจเอกสารและข้อมูล เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งในการวางแผนวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ ว่าจะได้ข้อมูลจากแหล่งใดและข้อมูลมีมากน้อยเพียงใด เช่นการรวบรวมข้อมูลการรวบรวมรูปถ่ายการรวบรวมผลงานทางศิลปะต่างๆ เพราะเป็นที่ปรากฏอยู่บ่อยครั้งว่าเมื่อจะทำการวิจัยเรื่องใดแล้ว ต้องล้มเลิกไป ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากไม่สามารถจะหาข้อมูลเอกสารหรือข้อมูลอื่น ๆ มาศึกษาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะข้อมูลทางศิลปะและศิลปะประยุกต์บางชนิดอาจเป็นข้อมูลที่หายาก

1.4การกำหนดวิธีการและเครื่องมือ เป็นการวางแผนว่าการวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการใด เช่นเก็บข้อมูลจากเอกสารหรือเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีต่างๆ ที่เหมาะสม เช่นการสัมภาษณ์การสังเกตการออกแบบสอบถามหรือเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลงานศิลปะและการออกแบบแต่ละชนิดด้วยการจัดบันทึกข้อมูล การถ่ายภาพ ถ่ายสไลด์ เป็นต้น โดยเป็นการวางแผนอย่างกว้าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีการที่ได้มาซึ่งข้อมูล

1.5การติดต่อประสานงาน ในการดำเนินงานการวิจัยบางครั้งจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือความช่วยเหลือจากบุคคลหลายกลุ่มหลายฝ่ายซึ่งจะต้องมีการติดต่อประสานงานขอความช่วยเหลือเช่นถ้าเรื่องใดต้องเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรก็อาจต้องติดต่อประสานงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะได้ข้อมูลประชากร หรือติดต่อกับหน่วยงาน เช่นการขอถ่ายภาพการขอเข้าสำรวจผลงานศิลปะและศิลปะประยุกต์ จากพิพิธภัณฑ์หรือแหล่งสะสมส่วนบุคคล การขอสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เป็นต้นตลอดจนการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับแหล่งเงินทุนที่อาจได้รับการสนับสนุน

1.6 การเขียนโครงการวิจัย ขั้นตอนการเขียนโครงการวิจัยนับเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวางแผน ก่อนที่จะเข้าสู่การดำเนินการ ซึ่งการเขียนโครงการวิจัยนี้เท่ากับการทำให้แผนการเป็นหลักฐานยืนยันที่ชัดเจน ทั้งเป็นกรอบเป็นแนวทางให้ต้องดำเนินการตรวจโครงการที่ได้วางไว้ การเขียนโครงการวิจัยจะต้องมีระเบียบแบบแผนที่ถูกต้อง

2. การดำเนินการวิจัย ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์นี้เป็นขั้นตอนของการลงมือปฏิบัติการตามที่ได้วางแผนไว้ ซึ่งการดำเนินการจะเป็นขั้นตอนที่เรียงลำดับและสัมพันธ์กันไปอย่างเป็นเหตุเป็นผล แต่การดำเนินการสิ่งใดก็ตามย่อมต้องประสบกับสิ่งที่เป็นปัญหาเป็นอุปสรรค ซึ่งอาจทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแนวทางที่ได้วางแผนไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจะต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินการให้เหมาะสม เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ โดยการดำเนินการมีขั้นตอนที่สำคัญคือ

2.1 การกำหนดหัวข้อวิจัยขั้นต้น นับเป็นตอนแรกของการดำเนินการวิจัย โดยนำประเด็นปัญหาหรือหัวข้อเรื่องจากขั้นตอนการวางแผนมาทำการแยกประเด็น เป็นคำถามใหญ่และคำถามย่อย และจากคำถามเหล่านั้นนำมาทำให้เป็นหัวข้อ ซึ่งจากคำถามเหล่านั้นจะนำไปสู่การหาข้อมูล ศึกษาค้นคว้า ทดลอง หรือสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ ผลสรุป ตัวผลงานหรือประดิษฐ์กรรม

2.2 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร เป็นการนำเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวหัวข้อที่จะทำการวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนมาทำการศึกษารวบรวมข้อมูลเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งการอ่านเอกสารข้อมูลต่างๆนี้จะทำให้สามารถตั้งคำถามเพิ่มเติมในขั้นตอนการกำหนดหัวข้อวิจัยขั้นต้นให้สมบูรณ์ครบถ้วนขึ้นการรวบรวมข้อมูลนั้นควรจะต้องมีการพิจารณาข้อมูลในมิติต่างๆด้วยเช่นความน่าเชื่อถือของข้อมูลซึ่งข้อมูลทางเอกสารนั้นอาจจะเป็นเอกสารขั้นต้นหรือเอกสารชั้นรองก็ได้

2.3 การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ในการทำการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ นอกจากข้อมูลทางเอกสารแล้ว ข้อมูลที่สำคัญส่วนหนึ่งได้แก่ ข้อมูลภาคสนาม ซึ่งมีหลากหลายวิธีการ โดยผู้วิจัยต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับหัวข้อหรือเรื่องราวประเด็นทางศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ ตัวอย่างเช่น การสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลกระทบของผลงานออกแบบ ป้ายโฆษณาบนรถโดยสารที่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเกี่ยวกับประวัติชีวิตและผลงานของศิลปิน การสังเกตการปฏิบัติงานของช่างฝีมือในแหล่งหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการรวบรวมผลงานของศิลปินในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นต้น จะเห็นได้ว่ารวบรวมข้อมูลภาคสนามในการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์นั้น มีหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในห้องปฏิบัติการ ถ้าการวิจัยนั้นๆ เป็นเรื่องของการศึกษาทดลองทางการออกแบบ หรือเก็บข้อมูลในระหว่างการทำงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ

2.4 การดำเนินการกับข้อมูล เป็นการนำข้อมูลทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนามลักษณะต่าง ๆ มาจัดระเบียบให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการใช้งาน การวิเคราะห์ และการเรียบเรียง ซึ่งการดำเนินการกับข้อมูลเอกสารนั้นอาจมีการจัดเรียงข้อมูลตามลำดับหัวข้อย่อย การจัดทำบัตรบันทึกข้อมูล การลงเครื่องหมาย ลงรหัสสัญลักษณ์ต่าง ๆ ตามแนวทางของผู้ดำเนินการวิจัย สำหรับข้อมูลภาคสนามนั้น ต้องมีการดำเนินการจัดระเบียบให้เหมาะสมเช่นกัน เช่น การประมวลผลของผู้ถูกสัมภาษณ์ จัดเรียงผลคำตอบให้เหมาะสมถูกต้อง หรือถ้าเป็นข้อมูลตามลักษณะของผลงานการออกแบบ เช่น รูปถ่าย สไลด์ และตัวผลงานออกแบบ ก็จะต้องมีการแบ่งหมวดหมู่ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ตีความตามหัวข้อย่อยต่อไป

2.5 การพิจารณาวิเคราะห์ตีความ รวมความสร้างสรรค์หรือผลิตผลงาน

นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย โดยเป็นการนำข้อมูล เอกสารและข้อมูลภาคสนามนั้นมาศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลใดสนับสนุน ข้อมูลใดขัดแย้ง ข้อมูลใดตอบคำถาม มีเหตุผลใดสนับสนุนและมีเหตุผลใดขัดแย้งสำหรับข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับผลงานทางศิลปะหรือศิลปะประยุกต์ก็เช่นกัน โดยอาจศึกษาวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นแนวโน้ม จำนวน ปริมาณ ข้อคิดเห็น การพิจารณาเปลี่ยนแปลง การเปรียบเทียบ ผลดีผลเสีย ความเหมือน ความแตกต่าง ซึ่งการวิเคราะห์นี้ขึ้นอยู่กับแนวเรื่องและความสัมพันธ์กับหัวข้อที่ศึกษาวิจัย โดยเฉพาะการศึกษาวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ บางเรื่องก็อาจต้องใช้จำนวน ตัวเลขปริมาณ เข้ามาช่วยในการศึกษาวิเคราะห์เช่นกัน เพื่อเป็นการยืนยันและให้ได้รับความเชื่อถือในผลของการวิจัยแล้วจึงนำไปสู่คำตอบของปัญหาที่ถูกต้องเที่ยงตรง รวมทั้งการวิเคราะห์ในลักษณะของอัตรา ซึ่งจำเป็นต้องใช้ในการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์หรือบางครั้งนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะออกแบบประดิษฐ์กรรมใหม่ในลักษณะของการวิจัยเพื่อพัฒนา

2.6 การเขียนผลงานวิจัย เป็นการเขียนเรียบเรียงเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ทั้งหมดในลักษณะของเอกสารที่มีระบบการจัดพิมพ์ที่มีรูปแบบเฉพาะและเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้นำไปศึกษาค้นคว้า เป็นหลักฐานอ้างอิงหรือนำไปใช้ประโยชน์อื่น ๆ ในขั้นตอนของการเขียนเรียบเรียงนั้น ควรเริ่มเขียนเมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้ว และอาจ เขียนเรียบเรียงไปพร้อม ๆ กับการศึกษาวิเคราะห์สร้างสรรค์หรือออกแบบผลงาน ซึ่งการเขียนเรียบเรียงจะต้องใช้สำนวนภาษาให้สละสลวยถูกต้องตามหลักภาษาไทย เหมาะสมกับการเป็นเอกสารวิชาการแล้วทั้งนี้ยังจะต้องมีความสอดคล้องกันไปในแต่ละเนื้อหา ตั้งแต่บทเริ่มต้นจนบทสุดท้าย และที่สำคัญการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ บางครั้งเป็นเรื่องของนามธรรม สุนทรียภาพ ความพอใจ ความชื่นชม ก็จะต้องมีการเขียนให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การเขียนผลงานวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์นั้น ส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งคือ การมีภาพผลงานที่เป็นข้อมูลและการศึกษาวิเคราะห์ เพราะรูปภาพจะช่วยประกอบผลงานวิจัยนั้นให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3.การเผยแพร่ผลงานวิจัย นับเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการวิจัยส่วนใหญ่ นักวิจัยอาจจะมองข้ามการเผยแพร่ผลงานวิจัยไป ทั้งนี้ด้วยคิดว่าเมื่อวิจัยเสร็จและเรียบเรียงเป็นรูปเล่มแล้ว ก็นับว่าจบกระบวนการ แต่งานวิจัยที่ดีนั้นจะต้องมีการเผยแพร่ผลงาน ความรู้ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการใหม่ ๆ แก่ผู้สนใจโดยทั่วไป หรือเพื่อให้นำผลของการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ

การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์ ข้อมูลส่วนหนึ่งอาจเป็นเอกสารรูปเล่ม หรืองานในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพสไลด์ วิดีทัศน์ แผนภูมิงานเขียนแบบแบบจำลองผลงานศิลปะ หรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ อาจมีการนำมาเผยแพร่ประกอบกับขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ ที่อาจมีการแสดงผลการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้การเผยแพร่ผลงานวิจัยสามารถทำได้ในหลายรูปแบบดังนี้

3.1 จัดส่งสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นการนำเสนอและเผยแพร่ผลงานวิจัยทางศิลปะ โดยการจัดส่งเอกสารวิจัยไปตามสถาบันการศึกษาในระดับที่เหมาะสม เช่น วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หน่วยงาน สถาบัน องค์กร หรือกลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือเรื่องที่ทำการศึกษาวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้ให้เกิดการนำไปศึกษาค้นคว้า หรือนำไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนบุคคลหรือหน่วยงานที่ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนในด้านข้อมูลหรือเงินทุน

3.2 นำเสนอผลงานวิจัยในรูปของสัมมนา

ในการเผยแพร่ผลงานวิจัยศิลปะและ

ศิลปะประยุกต์ที่สามารถทำได้อีกลักษณะหนึ่งได้แก่การนำเสนอในรูปแบบของการสัมมนาทางวิชาการ โดยจัดให้มีการนำเสนอข้อมูลวิธีการศึกษาวิเคราะห์และผลสรุปตลอดจนให้มีการซักถามปัญหา ข้อสงสัยต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งในการสัมมนาเกี่ยวกับการวิจัยนี้ มักจะเป็นการรวบรวมนำเสนอผลงานวิจัยในหลายๆเรื่องไปพร้อมกัน อาจเป็นการจัดงาน สัมมนาเกี่ยวกับงานวิจัยแยกแต่ละสาขา เช่น การวิจัยทางประวัติศาสตร์โบราณคดี การวิจัยทางศิลปะประยุกต์เพื่อพัฒนางาน SME.

3.3 การจัดแสดงนิทรรศการ การเผยแพร่ผลงานวิจัยทางศิลปะอีกรูปแบบหนึ่ง ที่สำคัญคือ การจัดแสดงนิทรรศการ โดยเฉพาะการวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์นั้นจะต้องมี ข้อมูลหลากหลายชนิด เช่น ข้อมูลภาพถ่ายผลงานศิลปะและการออกแบบ ผลงานจริงทั้งงาน ศิลปะและงานออกแบบ แบบร่าง แบบขยายผลงานลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนในขั้นตอนของการ ศึกษาวิเคราะห์ ที่อาจมีแผนภาพ แผนภูมิ ตาราง แบบขยาย แบบจำลองหรือผลงานออกแบบ ที่ประดิษฐ์คิดค้นใหม่ซึ่งข้อมูลที่เป็นสิ่งของเหล่านี้นับว่าน่าสนใจและควรจะได้มีการนำมาจัดแสดง เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้า หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทาง ของการนำไปประยุกต์ใช้ซึ่งการจัดแสดงนิทรรศการที่อาจจัดควบคู่ไปกับการสัมมนาจะช่วยทำให้ การเสนอผลงานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าการศึกษาวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ในส่วนของงานศิลปะและศิลปะ ประยุกต์นั้นเป็นวิธีการ เป็นขั้นตอนที่เป็นระเบียบในการที่จะศึกษาค้นคว้าเพื่อให้ ได้มาซึ่งความรู้ ข้อเท็จจริง ข้อพิสูจน์การตอบปัญหาหรือการออกแบบสร้างสรรค์ผล งานทางด้านศิลปะและศิลปะประยุกต์แต่ละแขนงสาขา ซึ่งบางครั้งอาจไม่มีเหตุผล ให้เป็นเรื่องของเหตุผลที่อธิบายได้ในเชิงวิชาการโดยมีการดำเนินการตามขั้นตอนและ ตามแนวทางของการวิจัยแนวทางใดแนวทางหนึ่ง หรือหลายแนวทางผสมผสานกันไป ทั้งให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย โดยจะต้องมีการเขียนเรียบเรียง อธิบายขั้นตอนในรูปของเอกสารหรือสิ่งอื่นที่เหมาะสม และดำเนินการเผยแพร่ผลงาน วิจัยด้วยวิธีต่าง ๆ อันจะถือเป็นการเสริมลั่นกระบวนการของการวิจัย....

เอกสารอ้างอิง

- 1.ดำรง วงศ์อุปราช และ สุรพล วิรุฬักษ์, "รายงานการประชุมทางวิชาการ" การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ : ทศวรรษของนักวิชาการไทย (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 25
- 2.เรื่องเดียวกัน.
- 3.เจตนา นาควัชร, "แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์" การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ : ทศวรรษของนักวิชาการไทย (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 19 - 20.
- 4.เรื่องเดียวกัน, หน้า 19 - 20 , 31.
- 5.เรื่องเดียวกัน, หน้า 21 - 22
- 6.เรื่องเดียวกัน, หน้า 21 - 23
- 7.สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), การวิจัยทางมนุษยศาสตร์ สภาพปัญหาและแนวทางการสนับสนุนการวิจัย, 2538, หน้า 196
- 8.เจตนา นาควัชร, "แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์"ทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการ วิจัย (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2524), หน้า 196
- 9.เรื่องเดียวกัน, หน้า 209 - 210
- 10.อรศิริ ปานินท์, "การวิจัยทางด้านศิลปะ" รายงานการประเมินโครงการ และรายงานสรุปการประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่องอนาคตการวิจัยของมหาวิทยาลัยศิลปากร, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า 70